

GELOVEN IN DE NATUUR

Lezing van klimaatadvocaat Roger Cox
4 oktober 2025, Oud Katholieke Kerk Hilversum

Inleiding bij deze lezing

Klimaatadvocaat en natuurmens Roger Cox vertelt in deze lezing over hoe Franciscaanse spiritualiteit hem bezielt om klimaatbeleid voor de rechter af te dwingen.

Roger Cox veroorzaakte een juridische revolutie met rechtszaken tegen de Nederlandse Staat, Shell en ING over hun gebrekkige klimaatbeleid. Hij noemt het zelf rechtszaken uit liefde. Cox vertelt over wat hij daarmee bedoelt, over het waarom van die keuze, over recht en vrede, over zijn eigen spirituele band met de natuur en over hoe de heilige Franciscus van Assisi hem inspireert. Hij beantwoordt ook de vraag hoe kerken en hun voorgangers op een betekenisvolle wijze kunnen bijdragen aan vraagstukken omtrent klimaatverandering en duurzaamheid.

Hieronder de lezing zoals op 4 oktober 2025 door Roger Cox uitgesproken in de Oud Katholieke Kerk te Hilversum. Deze lezing werd muzikaal begeleid door harpist en mezzosopraan Ekaterina Levental.

Deel 1

Het is een eer en genoegen om op de naamdag van de heilige Franciscus van Assisi voor u te mogen spreken in deze kerk. Franciscus van Assisi is voor mij namelijk een van de meest markante, inspirerende en belangrijke personen uit de westerse en christelijke geschiedenis. Het voorbeeld dat Franciscus ons met zijn leven, doen en denken heeft gegeven, is nu misschien wel belangrijker dan ooit. Het is een van de onderwerpen die ik in deze lezing graag nader zal toelichten.

Maar laat ik beginnen mijn dank uit te spreken naar de geloofsgemeenschap Oud-Katholiek Hilversum die mij vandaag op deze bijzondere dag wil ontvangen en naar u allen hier aanwezig, dat u naar deze concert-lezing bent gekomen zodat wij deze avond met elkaar kunnen doormaken. Dank ook aan Joost Galema voor de gezamenlijke voorbereiding van deze lezing en last but not least mijn bijzondere dank aan pastoor Tjeerd Visser die het eerste contact met mij heeft gelegd en mij voor deze avond heeft uitgenodigd.

Aanleiding voor het verzoek van pastoor Visser was een interview dat ik enkele maanden geleden heb gegeven aan het Nederlands Dagblad, ten behoeve van de interviewreeks Zeven Deugden. In deze reeks worden geïnterviewden gevraagd zich uit te spreken over de zeven deugden, zijnde de drie christelijke deugden geloof, hoop en liefde en de vier kardinale deugden wijsheid, rechtvaardigheid, moed en matigheid.

In dat betreffende interview spreek ik aan de hand van deze deugden onder meer over mijn werk als advocaat in klimaatrechtszaken. Maar ook over de aantrekkingskracht van het Franciscaans gedachtengoed en over hoe dat gedachtengoed verbonden is met mijn werk en

leven, dat zich centreert rondom het bevorderen van duurzaamheid en een harmonieuzer leven met de medemens en de natuur.

In deze lezing zal ik daar wat meer over uitweiden en op verzoek van pastoor Visser ook een poging doen te formuleren hoe kerken naar mijn idee op een betekenisvolle wijze kunnen bijdragen aan vraagstukken omtrent klimaatverandering en duurzaamheid.

Tot 2013 had ik nog nooit van Franciscus van Assisi gehoord, althans ik kan het me niet herinneren. Maar in dat jaar werd de Argentijnse kardinaal Jorge Bergoglio tot Paus gekozen en hij koos Franciscus als pausnaam. Pas toen ontdekte ik het bestaan van deze heilige uit de Middeleeuwen, die zich bekommerde om de armen en een leven van eenvoud en soberheid leefde. Dat was zo'n beetje alles wat ik uit de berichtgeving over de verkiezing van de nieuwe paus opving.

Door paus Franciscus werd deze soberheid ook meteen tot uitdrukking gebracht in zijn kledingkeuze. Hij koos ervoor om na zijn verkiezing in eenvoudig wit op het balkon te verschijnen, zonder roodfluwelen mozetta, zonder gouden symbolen en mooie juwelen, en zonder andere versierselen. Zijn eenvoudige kleding was bedoeld als een teken van bescheidenheid, van identificatie met de armen, en van een kerk die er wil zijn voor de armen.

De keuze om de kerkelijke rijkdom af te leggen en de kerk zich te laten identificeren met de armen en de verdrukten sprak mij zeer aan. Zij zijn het immers die onze hulp het meest nodig hebben.

Maar tegelijkertijd ontging mij waarom zoveel mensen ontroerd waren door zijn openingswoorden: *"Fratelli e sorelle, buonasera"*, oftewel *"Broeders en zusters, goedenavond"*. Pas later begreep ik welke diepgang en spiritualiteit er voor bepaalde christenen zit in het gebruik van de woorden broeders en zusters. Een diepgang en spiritualiteit die zeker door veel Franciscaanse christenen begrepen en gevoeld wordt. Maar dat zou mij dus pas jaren later duidelijk worden, nadat ik mij in de persoon van Franciscus van Assisi ging verdiepen. Daarover straks meer.

Het lijkt mij goed nu eerst iets te zeggen over mezelf en mijn drijfveren. Dan is straks ook beter te begrijpen waarom het leven, het gedachtengoed en het geloof van Franciscus van Assisi uiteindelijk bij mij zo is aangeslagen.

Als ik mijzelf met een enkel woord zou moeten duiden dan zeg ik dat ik een natuurmens ben. Van jongs af aan ben ik altijd graag buiten geweest, in de bossen en de velden van Zuid-Limburg waar ik ben opgegroeid. Niet alleen om in die bossen en velden met vrienden te spelen, maar ook om er in mijn eentje doorheen te lopen, erin op te gaan, lange wandelingen te maken en vogels en andere dieren te observeren. In de natuur heb ik me altijd het meest verwonderd en levend gevoeld. Dat is nog steeds zo.

Ik was al heel jong actief in de lokale afdeling van het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie, het IVN, en mocht al op mijn 10^e vogelexcursies mee begeleiden, omdat ik een goede vogelspotter was. Ik haalde in mijn jeugd

protesthandtekeningen op tegen het doden en mishandelen van dieren en las alle boeken uit de lokale bibliotheek over het dierenleven in de wereld.

Uiteindelijk raakte ik het meest vervoerd door verhalen die ik las over de natuur in Alaska en de ongereptheid van dat deel van de wereld. Alaska is een gebied dat maar liefst veertig keer groter is dan Nederland en waar niet meer inwoners wonen dan in de stad Rotterdam. Het is dus een gebied waar de menselijke invloed nog gering is en het staat bekend als een van de meest ongerepte wildernissen in de wereld. Daardoor heeft het een grote aantrekkingskracht op mensen die in eenvoud en afzondering hun leven willen leiden, in verbinding en harmonie met de natuur.

Vanwege mijn fascinatie met de natuur wilde ik in mijn jeugd graag bioloog en natuurbeschermer worden. Maar op de middelbare school bleek ik te weinig interesse en aanleg te hebben voor de bèta vakken dus heb ik die wens moeten laten varen. Uiteindelijk ging ik rechten studeren in Leiden. Een prachtige tijd. In die Leidse jaren maakte ik ook mijn jongensdroom waar en trok ik twee maanden lang met een rugzak door de wildernis van Alaska. Tot dat moment was dat het absolute hoogtepunt in mijn leven.

In 1994 ben ik als advocaat gaan werken bij een groot Randstedelijk advocatenkantoor, een kantoor dat we nu een Zuid-as kantoor zouden noemen. In die tijd werkte ik vooral voor grote bedrijven en financiële instellingen, kreeg daar goed voor betaald en leefde daar ook naar. In die tijd heb ik mijn echtgenote ontmoet en in 2000 werd ons eerste kind geboren. Een dochter. Zij was het nieuwe hoogtepunt van mijn leven. Naast natuurmens, echtgenoot en advocaat voelde ik me nu toch eerst en vooral vader van een dochter.

We wilden onze dochter dezelfde positieve jeugdherinneringen meegeven die wijzelf in onze kindertijd hadden opgedaan door veel buiten en in de natuur te kunnen zijn. Om die reden verhuisden we een jaar na haar geboorte van de Randstad naar mijn geboortegrond Zuid-Limburg. We gingen wonen in een klein dorp in het heuvelland, gelegen aan een mooi bos. Natuurlijk was het spannend om onze goede banen op te zeggen en leuke collega's vaarwel te zeggen. We hebben er echt maandenlang buikpijn van gehad. Maar we vonden dat we daarmee de juiste stap maakten voor ons kind en voor onze tweede dochter die in 2002 in ons prachtig Limburgs dorpje geboren werd.

De jonge jaren van onze kinderen hebben mij als mens veranderd. Door de verantwoordelijkheid voor mijn kinderen te ervaren, werd het mij duidelijk dat het leven niet meer om mij draaide maar om hen. Het leven werd een serieuzere aangelegenheid, een zaak van verantwoordelijkheid nemen voor het welzijn van de ander. Dat was in zekere zin een bevrijding omdat het leven daarmee een duidelijke richting en betekenis kreeg. Je weet opeens heel helder wat je te doen staat en je beseft hoe belangrijk het is om jezelf te kunnen wegcijferen en dienstbaar te worden aan de ander.

Natuurlijk is het makkelijker jezelf weg te cijferen voor je eigen kinderen dan voor andere mensen. Maar ik zag ook dat de jonge kinderen van mijn vrienden, kennissen en collega's, precies zo bijzonder waren als de mijne. Mijn kind is in objectieve zin niet bijzonderder dan elk ander kind in de wereld. Ze zijn welbeschouwd allemaal even bijzonder, even weerloos en even afhankelijk van hun ouders en van de omgeving waarin ze opgroeien. Ze worden

allemaal geboren in een wereld waarop ze zelf geen invloed hebben. De één heeft het geluk geboren te worden in een land van welvaart en vrede. De ander heeft het ongeluk geboren te worden in een land van armoede en conflict. Geen van beiden heeft daar invloed op, maar het is wel bepalend voor hoe hun verdere leven eruit zal zien.

Kijkend naar mijn eigen kinderen wist ik dat wij als ouders onze kinderen een stabiel en vredig leven zouden kunnen geven, een leven waarin zij niets tekort zouden komen. Maar ik stelde mij regelmatig voor hoe ik mij zou voelen als het tegendeel waar was. Hoe hartverscheurend het voor ouders moet zijn als zij hun kinderen moeten grootbrengen in een wereld van honger, ziekte, oorlog of uitbuiting. En ik voelde de pijn en de onmacht die me zou overvallen in zo'n uitzichtloze situatie, waarin ik mijn kinderen niet zou kunnen geven wat ieder kind behoort toe te komen.

En dat gevoel was transformerend, het maakte me klein, het deed me beseffen dat ik door toeval en geluk in een gezegende positie ben: een Nederlandse vader met een goede baan in een vredige samenleving. Het maakte me dankbaar voor het leven dat ik mijn kinderen kan geven en tegelijkertijd bedroefd voor de ouders die dat niet gegeven is.

En zo raakte ik in een proces verwickeld waarin ik mezelf niet meer alleen als een natuurmens zag maar ook als een mensenmens. Een mens die niet alleen natuurbeschermers wil zijn maar ook wil opkomen voor zijn minder bevoorrechte medemens. Maar hoe geef je aan dat alles uiting en wat kun je met dit soort gevoelens en gedachten?

Het antwoord op die vraag was niet meteen duidelijk. Na de verhuizing naar Zuid-Limburg werkte ik als advocaat hard aan het opbouwen van een eigen vastgoedpraktijk. Enkel daar lag mijn focus. Toch zou daar relatief snel verandering in komen, omdat ik onverwachts in aanraking kwam met klimaatverandering; klimaatverandering als een probleem voor zowel mens als natuur.

In 2006 zag ik toevallig de klimaatdocumentaire "*An Inconvenient Truth*", van de Amerikaanse oud vice-president Al Gore. Door die klimaatdocumentaire begreep ik opeens veel beter hoe destructief het gebruik is van de fossiele brandstoffen olie, kolen en gas voor al het leven op aarde. Het werd mij duidelijk dat klimaatverandering een grote negatieve impact zou gaan hebben op de toekomst van ieder kind en een bijzonder destructieve werking zou hebben op de natuur. Dat maakte indruk.

Het werd mij ook duidelijk dat de armste mensen in de wereld als eersten de ernstige gevolgen van klimaatverandering ondervinden. De armen zijn extra kwetsbaar voor klimaatverandering omdat zij veelal direct van het land leven en daardoor voor hun voedsel en onderdak het meest aangewezen zijn op een stabiel klimaat en een gezonde leefomgeving.

Diezelfde extra kwetsbaarheid voor klimaatverandering geldt ook voor de inheemse volkeren van de wereld, de volkeren die nog rechtstreeks leven van de natuur of voor hun levenswijze nog nauw verbonden zijn met de natuur. De Inuit-bevolking in Alaska kan over die kwetsbaarheid meepraten omdat de natuur en de ecosystemen in het arctisch gebied nu

al grote veranderingen ondergaan. Dat is het gevolg van het feit dat het Hoge Noorden door onze CO₂-uitstoot sneller opwarmt dan de rest van de wereld.

De armen en de inheemse volkeren – mensen die nagenoeg niets hebben bijgedragen aan het ontstaan van het klimaatprobleem – zijn degenen die als eersten de negatieve gevolgen van het klimaatprobleem ondervinden. En zij kunnen zich daaraan, door een gebrek aan middelen, bovendien maar moeilijk aanpassen. Deze mensen gebruiken nauwelijks fossiele brandstoffen, leiden een sober en bescheiden bestaan, maar zien alles wat hun lief is verdwijnen, omdat het rijkere deel van de wereld er onbegrensd op los leeft, zich wentelt in overbodige en overmatige luxe en daarbij veel te veel fossiele brandstoffen gebruikt.

Ik besepte maar al te goed dat ikzelf en de meeste mensen en bedrijven in rijke landen, tot de groep behoren die disproportioneel veel bijdraagt aan het klimaatprobleem en de destructie die daar voor mens en natuur vanuit gaat. Het riep vragen op over onze westerse cultuur en onze levenswijze en maakte voor mij in ieder geval duidelijk dat we de rijkste economieën in de wereld snel zouden moeten gaan verduurzamen, tenminste als we onszelf en anderen willen beschermen en als we willen volhouden dat we beschaafde mensen zijn, met het hart op de juiste plek.

Het liet me allemaal niet meer los. Voor mij en mijn echtgenote leidde het ertoe dat we in 2007 samen een stichting hebben opgericht, de Planet Prosperity Foundation. Wij zijn met die stichting jaren in de weer geweest om het klimaatprobleem en de ernstige gevolgen ervan onder de aandacht te brengen en om een impuls te geven aan het verduurzamen van de economie.

De slagzin voor het werk van onze stichting was *“For all the children of our planet”* en die slagzin werd in het aardbollogo van de stichting opgenomen.

Met deze kernmissie wilden we opkomen voor alle kinderen van onze planeet, niet alleen alle mensenkinderen, maar ook de kinderen van andere levende wezens die onze aarde rijk is. Het was onze manier om uit te drukken dat wij ons betrokken voelen bij mens en dier, bij al wat ademt.

Het waren tropenjaren, de jaren dat ik naast mijn advocatenwerk bezig was met onze stichting. Meermaals heb ik overwogen het bijtje erbij neer te gooien omdat ik te weinig vooruitgang en draagvlak voor verandering zag. Na vijf jaar droogde mijn energiebron op, maar mijn echtgenote moedigde me aan om pas te stoppen nadat ik eerst alles op papier had gezet wat ik had geleerd over het klimaatprobleem en duurzaamheid.

Zij drong daarop aan omdat ik in die jaren ideeën had ontwikkeld over hoe het recht - en onder andere ook het mensenrechtenrecht - ingezet zou kunnen worden om de afbouw van fossiele brandstoffen juridisch af te dwingen. De gevolgen van een te grote opwarming van de aarde vormen immers een wereldwijde bedreiging voor het recht op leven en het recht op welzijn - twee zeer belangrijke mensenrechten - en zeker de jongsten onder ons zullen verderop in hun leven deze mensenrechten geschonden zien worden.

En zo kwam mijn boek *Revolutie met Recht* tot stand. In dat boek leg ik uit dat gebruikmaking van het recht een waarborg kan zijn tegen de aantasting van het leven op

aarde door klimaatverandering. Het boek licht toe dat het recht een instrument is dat tegenwicht kan bieden aan de laksheid en kortzichtigheid van de politiek bij de klimaataanpak. Door het voeren van gebrekkig klimaatbeleid worden de mensenrechten geschonden en daarom kan de rechter ingrijpen, zo betoogde ik.

Mijn betoog sloeg aan bij Urgenda-directeur Marjan Minnesma. Samen besloten we in 2012 om de eerste klimaatzaak tegen de Nederlandse staat te beginnen. En zo begon mijn transformatie van vastgoedadvocaat naar klimaatadvocaat.

We wonnen de klimaatzaak tegen de Nederlandse Staat in 2015. Het was een wereldprimeur en gaf anderen het voorbeeld van wat mogelijk is. Binnen enkele jaren volgden er vergelijkbare succesvolle klimaatzaken in het buitenland. Ook mensenrechtenhoven bevestigden de afgelopen twee jaren ons gelijk. En in juli van dit jaar kwam ook het hoogste gerechtshof ter wereld, de International Court of Justice, tot de conclusie dat klimaatverandering een existentieel probleem is voor de mensheid en dat staten op basis van het mensenrechtenrecht en het internationaal recht juridisch verplicht zijn goed klimaatbeleid te voeren.

De in mijn boek gepresenteerde juridische aanpak van het klimaatprobleem bleek dus te werken, althans tegen staten. Maar ik kreeg er een nieuwe uitdaging bij want kort na de winst van Urgenda in 2015 vroeg de vereniging Milieudefensie mij of zo'n juridische overwinning ook mogelijk zou zijn tegen een multinational als Shell. De vraag was of ik daar eens over na wilde denken. Na verder onderzoek kwam ik een jaar later tot de conclusie dat een zaak tegen een bedrijf als Shell inderdaad succesvol zou kunnen zijn. Ik begon met Milieudefensie aan de voorbereiding ervan. En het is bij die voorbereiding dat de heilige Franciscus van Assisi en paus Franciscus bij mij in beeld komen en een rol gaan spelen.

Over hoe deze Middeleeuwse heilige en de paus een rol in mijn leven gingen vervullen, zo meer. Eerst gaan we luisteren naar hoe de natuur componisten inspireerde tot prachtige muziek. Door harpist en zangeres Ekaterina Levental.

Deel 2

Zoals ik zojuist aangaf zijn Franciscus van Assisi en paus Franciscus bij mij in beeld gekomen tijdens de voorbereidingen op de Shell zaak. Wat gebeurde er?

Tijdens de eerste voorbereidingen op deze nieuwe zaak kwam ik op een punt dat ik me afvroeg of ik deze zaak wel zou moeten willen doorzetten. Ik wist dat een juridisch gevecht tegen Shell nog groter zou worden dan tegen de Nederlandse Staat en dat het zo maar nog eens 10 jaar van mijn leven zou kunnen kosten. Kon ik dat nog wel opbrengen na alles wat ik de afgelopen 10 jaar al had gedaan? En was het aanspreken van een individueel bedrijf als Shell wel de beste weg voorwaarts?

Gedurende dat denkproces wilde ik plots weten of de kerk eigenlijk een standpunt had over het klimaatprobleem en over degenen die daar het meest schuldig aan zijn. Dat die vraag opkwam was verrassend. Ik had me die vraag nooit eerder gesteld, want ging al sinds mijn jeugd niet meer naar de kerk.

Tot op de dag van vandaag weet ik niet goed waar die vraag en interesse opeens vandaan kwam, maar ik denk dat ik op zoek was naar wat meer spirituele of zelfs goddelijke inspiratie om de vraag te beantwoorden of ik dit gevecht met Shell moest aangaan.

En zo kwam ik in mijn zoektocht op het spoor van *Laudato Si*, de encycliek van Paus Franciscus over klimaatverandering en onze omgang met de aarde. Een prachtige pauselijke encycliek die wil verbinden en vraagt om een nieuwe universele solidariteit met de armen en de aarde. Maar het is ook een encycliek die de harde waarheid niet schuwt bij het benoemen van de verantwoordelijken voor de milieucrisis. De paus spreekt in dat verband over multinationale ondernemingen die schade aan mens en milieu berokkenen, over de egoïstische zorgeloosheid door het enkel zoeken naar economisch gewin, over de weigering van de machtigen om de milieucrisis op te lossen, over de noodzaak van een diepgaande verandering van de gevestigde machtsstructuren die nu de maatschappijen beheersen.

Ik kan u zeggen dat na het lezen van deze en andere passages in de encycliek van Paus Franciscus, mijn twijfels over het in rechte aanspreken van een machtige multinationale onderneming als Shell, als sneeuw voor de zon verdween. Het bevestigde mij dat deze rechtszaak het goede was om te doen en vanaf dat moment heb ik me volledig gewijd aan de rechtszaak tegen Shell.

Met dezelfde motivatie ben ik inmiddels met Milieudefensie een zaak tegen de ING bank begonnen. En voor zover ik nog bevestiging nodig had dat ook het aanspreken van een grote internationale bank als ING het goede is om te doen, kwam die bevestiging in vol ornaat van de Wereldraad van Kerken.

De Wereldraad van Kerken bracht dit jaar namelijk een publicatie uit met de titel *Hope for Children Through Climate Justice* (Hoop voor Kinderen door Klimaatrechtvaardigheid). Het is een handboek van de Wereldraad dat juridische instrumenten behandelt om financiële instellingen ter verantwoording te roepen en zo de kinderen en de toekomstige generaties te beschermen tegen de gevolgen van klimaatverandering.

De Wereldraad van Kerken vindt het inzetten van rechtszaken nodig en gerechtvaardigd, omdat het geloof ons oproept om de waarheid te spreken tegen de machthebbers. Maar ook omdat op deze manier kan worden opgekomen voor degenen die niet voor zichzelf kunnen opkomen, op deze manier kan worden opgekomen voor de rechten van allen die behoeftig zijn, en omdat het nodig is elke beschikbare maatregel aan te grijpen om onze planeet en haar bewoners te beschermen.

Volgens de Wereldraad vraagt de urgentie en omvang van het klimaatprobleem om het gebruiken van de wet, niet alleen als instrument maar ook als morele verplichting om mensenlevens te beschermen en rechtvaardigheid te handhaven.

Mooi is ook dat de Wereldraad daarbij benadrukt dat de voorgestelde juridische acties niet “tegen” wie dan ook zijn, maar dat deze acties juist geworteld zijn in een diepe toewijding om levens te redden en de toekomst van onze planeet te behouden. De visie van de Wereldraad van Kerken sluit daarmee naadloos aan bij de visie van Paus Franciscus in *Laudato Si*.

Het deed mij natuurlijk deugd dit alles te lezen, ook omdat de verwoording van de Wereldraad van Kerken helemaal past bij hoe ik al sinds 2012 tegen onze rechtszaken aankijk. Ik heb van meet af aan benadrukt dat onze rechtszaken moeten worden beschouwd als rechtszaken uit liefde. Ze zijn niet bedoeld als een uiting tegen wie dan ook, niet tegen de Nederlandse Staat en ook niet tegen Shell of ING. Deze rechtszaken zijn een uiting van iets anders. Ze getuigen van een liefde voor waarheid en rechtvaardigheid, een liefde voor onze kinderen en voor het leven op aarde, en een liefde voor de armen en de onderdrukten.

En klimatrechtszaken getuigen ook van een liefde voor een vredige en veilige wereld. Klimatrechtszaken beogen de vrede en veiligheid te bevorderen. Want in een wereld van gevaarlijke klimaatverandering zal vrede en veiligheid steeds verder buiten beeld raken.

Terugkerende overstromingen, langdurige hitteperiodes, droogtes en extreme weersvoorvallen zetten de vrede en veiligheid in de wereld onder grote druk. Wetenschappers en militaire experts benadrukken het veiligheidsrisico en de conflictgevoeligheid van klimaatverandering en wijzen op het verhoogd risico op sociale en politieke instabiliteit door klimaatrampen en andere klimaatgevolgen. Klimaatverandering kan leiden tot vernietiging van oogsten, toenemende voedsel- en wateronzekerheid, beschadiging van belangrijke infrastructuur en economische ontwrichting. En die gevolgen vergroten op hun beurt de kans op conflicten binnen de landsgrenzen en daarbuiten. Legers wereldwijd anticiperen door klimaatverandering dan ook op meer inzet bij klimaatrampen, migratiecrises en conflicten over hulpbronnen.

Het mag dan ook geen verrassing zijn dat de Wereldraad van Kerken – in navolging van Paus Franciscus – benadrukt dat het tijd is om tegen machthebbers zoals staten en grote bedrijven en banken de waarheid te spreken en op te komen voor het leven en de vrede. En rechtszaken helpen die waarheid aan het licht te brengen en de verantwoordelijkheid neer te leggen daar waar deze thuishoort, bij degenen die de grootste invloed op onze samenleving hebben.

Waar het op neerkomt is dat ik de afgelopen jaren steun vindt bij bepaalde kerkelijke documenten om door te gaan met het aanspreken van publieke en private machthebbers voor hun rol in het klimaatprobleem.

Maar het lezen van deze kerkelijke documenten heeft mij gelukkig ook meer gebracht. Het heeft mij een andere kijk op de kerk gegeven, een kerk die tot voortschrijdende geloofsinzichten is gekomen, geloofsinzichten die me aanspreken en mij terug naar de kerk hebben geleid. Het heeft mij ook doen kennis maken met Franciscus van Assisi en met de Franciscaanse spiritualiteit van vrede, gerechtigheid en broederschap met de gehele schepping. In die Franciscaanse spiritualiteit ligt een belangrijke sleutel voor het herstellen van de verhoudingen tussen volkeren, tussen mensen en de natuur, en tussen mensen en het goddelijke.

Over mijn fascinatie voor Franciscus zal ik na de muziek in het derde deel van deze lezing wat meer vertellen. Eerst Ekaterina Levental, die een lied zingt over een vrouw die nadenkt over leven en liefde in de schaduw van een wilg.

Deel 3

In dit derde deel wil ik wat meer zeggen over Franciscus van Assisi.

Franciscus leeft in Italië in de overgangperiode van de 12e en de 13e eeuw. Het is de tijd van de kruistochten en de tijd waarin de rooms-katholieke kerk op het toppunt van haar macht en rijkdom staat.

De vader van Franciscus is een succesvolle lakenhandelaar en een van de rijkste mensen van Assisi. Franciscus leeft daardoor een bevoorrecht leven en wordt door zijn vader klaargestoomd om hem op te volgen en het familiefortuin te beheren. De wereld ligt als het ware aan zijn voeten.

Maar in zijn 24e levensjaar beseft Franciscus door een goddelijke roeping dat het helemaal niet de bedoeling is dat de wereld aan zijn voeten ligt, en dat zijn leven er juist op gericht moet zijn om de wereld te dienen. Het gaat niet om rijkdom en weelde, maar om leven in eenvoud, het alles delen met zijn gemeenschap.

Franciscus komt tot dit inzicht na een periode van diepe bezinning waarin hij zich terugtrekt in de natuur en in vervallen kerkjes om in afzondering tot God te bidden. Zo wil hij leren verstaan wat God met hem voorheeft. Vanwege de openbaringen die hij krijgt, kan hij zijn leven vervolgens stap voor stap verder richting geven als een dienaar van de armen en de aarde, zoals God het bedoelt. Hij besluit daarop onder meer om afstand te doen van al zijn bezittingen en privileges en zelf ook in armoede te gaan leven.

Franciscus wil hiermee ook in de voetsporen van Jezus Christus treden. Want in Christus ziet hij de mens geworden god die zich in armoede, liefde en nederigheid aan de wereld heeft getoond om de wereld te dienen, en om de wereld te verheffen. Dat is het voorbeeld dat Franciscus wil volgen, niet het voorbeeld van zijn eigen vader, die hem uiteindelijk ook onterft.

De samenleving is in die tijd diep verdeeld door klassenverschillen, groeiend kapitalisme en kerkelijke rijkdom. Er is uitbuiting van arbeiders, onderdrukking van boeren en verrijking van de elite. En de kerk was een medespeler in dit systeem: rijk, machtig en verbonden met adel en monarchie.

Maar Franciscus maakt als gelovige een tegengestelde beweging door zijn radicale keuze voor de armoede. Opzienbarend voor een telg uit een rijk geslacht, die er volgens de overlevering ook zelf in zijn jeugd behoorlijk op los leefde.

Zijn keuze betekent niet alleen het voorbeeld van Christus volgen. Het is ook een daad uit solidariteit met de armen en geeft uiting aan zijn besef dat het in het leven niet gaat om individuele bezittingen, privileges, macht en materiële welvaart. Het gaat om de liefde voor God en voor de naasten. Voor Franciscus kan alleen op die manier een rechtvaardige en vredige samenleving ontstaan. En die samenleving wil hij op de meest duidelijke manier voorleven.

De God die Franciscus leert kennen is een levende en liefdevolle God, met wie hij in een persoonlijke relatie staat en aan wie hij zijn leven volledig toevertrouwt. Dat doet Franciscus

vanuit het besef dat God de schepper en schenker is van al het leven en dus ook de schepper en schenker van Franciscus' eigen leven. Hij ziet het bestaan daarom als een geschenk dat door hemzelf, de mensheid en de gehele schepping in onderlinge solidariteit en verbondenheid geleefd moet worden.

Vanwege deze door hem gevoelde verbondenheid tussen God, de mens en de natuur, benadert Franciscus al het leven en elke relatie in een houding van vrede, eerbied en genegenheid voor de ander. In zijn medemens en in de schepping ziet hij steeds de schepper zelf weerspiegeld, waardoor hij een grote liefde ontwikkelt voor zijn naasten en de natuur. Vanuit het besef dat al het leven door dezelfde goddelijke liefde omgeven is, wordt alles dat in de schepping aanwezig is voor Franciscus een dierbare broeder of zuster, met wie hij een innige relatie en een vredig verbond zoekt.

Het is door deze innige verbondenheid met alle mensen, al het leven en de gehele natuur, dat Franciscus zich rijk voelt in zijn armoede. In zijn ogen is hij niet arm maar leeft hij in een wereld van overvloed, omdat hij van deze wereld deel mag uitmaken en daarbij alles zijn zuster en broeder mag noemen. De schoonheid hiervan kan hij ten diepste ervaren en het geeft hem grote voldoening om voor zijn medemens en medeschepselen op te komen en voor hen te zorgen.

Het is de paradox van rijk zijn zonder iets te bezitten. Door nergens aanspraak op te maken, door alles te delen, en door hebzucht en machtszucht uit zijn leven te bannen, ontstaat voor Franciscus de ruimte om werkelijk God te ervaren. En dat niet alleen, het schept ook de mogelijkheid om werkelijk vredige en vreugdevolle relaties met mensen en de natuur aan te gaan.

Het zal niet verbazen dat van deze man een enorme vrede en aantrekkingskracht uitgaat. In de jaren die op zijn bekering volgen, sluiten dan ook vele duizenden mannen en vrouwen van alle rangen en standen zich bij hem aan. Het is het begin van de Franciscaanse beweging in het christendom, een beweging die zich al tijdens Franciscus' leven verspreidt over vele landen en tot op de dag van vandaag voort bestaat, ook in Nederland.

Deze Franciscus van Assisi heeft ook op mij een bijzondere aantrekkingskracht. Ik zie een persoon die een haast ongeëvenaarde en bevrijdende spirituele diepte bereikt, een diepte die hem kracht geeft om enkel door zijn voorbeeld-stellende levenswijze kritiek te leveren op het samenlevingsmodel van zijn tijd. Een levend protest tegen het heersende model van macht, bezit en hiërarchie. Hij wijst door zijn keuzes de bestaande onrechtvaardige samenleving af, maar zonder daarbij personen zelf af te wijzen en zonder intolerant te worden.

Franciscus is en blijft onder alle omstandigheden een vredesstichter die alle mensen omarmt. Maar hij wil met zijn voorbeeld wel duidelijk maken dat bezit en macht geen zaligheid zijn maar ballast, dat een sober leven leiden geen mislukking is maar bevrijding, dat de natuur geen grondstof is maar een onderdeel van onze gemeenschap, en dat het dienstbaar zijn aan de naasten en de aarde de werkelijke navolging van Christus is.

Zijn levenskeuze en voorbeeld brengt hem natuurlijk in botsing met de machthebbers van zijn tijd, ook met de welgestelde kerk. Dat is te verwachten als je de bestaande orde een spiegel voorhoudt. Maar zijn Franciscaanse orde krijgt toch pauselijke goedkeuring omdat het ook voor de paus helder is dat deze man werkelijk en oprecht naar de woorden van het evangelie leeft.

Hoe kan zo'n persoon niet tot de verbeelding spreken, zou ik willen zeggen. Zeker voor een natuurmens zoals ik. Het was voor mij een openbaring dat een heilige met een eigen orde binnen de katholieke kerk, al 800 jaar geleden zo duidelijk maakte hoe we als mensen op een goede manier met de natuur en de dieren moeten omgaan. In mijn jeugd hoorde ik daar in de katholieke kerk nooit iets over. Was dat wel zo geweest, dan had het geloof voor mij in die tijd wellicht meer betekenis kunnen krijgen.

Betekenis kreeg het geloof pas de afgelopen jaren voor mij. En Franciscus van Assisi wees me daarin de weg. Door met de ogen van Franciscus naar Jezus te kijken, kreeg het evangelie voor mij een duidelijkere en diepere betekenis. Voor Franciscus was Jezus niet alleen de zoon van God en een mens onder de mensen, maar was Jezus zeker ook een zoon van de aarde, die in eenvoud en armoede leefde, die al rondtrekkend leefde van de natuur, die zich niets toe-eigende, die zich terugtrok in de natuur voor zijn gebed en die de vogels observeerde en wist dat God met zijn liefde ook bij hen aanwezig is.

Voor Franciscus was Jezus geen verheven, ongenaakbare figuur, niet een leraar op afstand, maar een broeder onder de mensen. Iemand die bewogen was met de hele wereld om hem heen en voor wie ieder contact met de ander een ontmoeting met een medescheepsel van God was. Kijkend met de ogen van Franciscus is het evangelie dan niet alleen het goede nieuws maar misschien nog wel meer de goede ontmoeting. De goede ontmoeting met Christus zelf die ons toonde dat we ten diepste allemaal relationele wezens zijn, wezens die in verbinding staan met de schepper, met elkaar en met de gehele schepping.

Het heeft mij deugd gedaan om de afgelopen jaren tot deze ontdekkingen te komen en het heeft mij de kerk weer doen bezoeken. Het heeft mij er ook toe aangezet eens voorbij de encycliek *Laudato Si* van paus Franciscus te kijken en te achterhalen vanaf wanneer een meer Franciscaanse benadering van de natuur onderdeel is geworden van de sociale leer of sociale ethiek van de kerk. Hoe is de kerk de afgelopen decennia omgegaan met het klimaatvraagstuk? Ook wilde ik weten hoe die kerkelijke ontwikkelingen rondom klimaat en natuur zich verhouden tot de ontwikkelingen in de seculiere wereld.

Ik neem u daarom straks graag mee in enkele van mijn bevindingen omdat ze de achtergrond vormen voor mijn slotopmerkingen over hoe de kerk op een betekenisvolle wijze kan bijdragen aan vraagstukken omtrent klimaatverandering en duurzaamheid.

Maar eerst weer een mooi muzikaal intermezzo waarin de schoonheid en eenvoud van de natuur wordt verklankt, iets dat Franciscus niet vreemd was. Hij was een muzikaal man en schreef een Zonnelied, waarin hij de schepping bezingt, in termen van broeders en zusters. Hij zou de door Ekaterina Levental bezongen schoonheid van de natuur dus zeker weten te waarderen.

Deel 4

Zoals voorafgaande aan het muzikaal intermezzo aangegeven, neem ik u nu graag mee in enkele van mijn bevindingen over een meer Franciscaanse benadering van de natuur in het christelijk geloof, mede gezien in relatie tot ontwikkelingen in de seculiere wereld.

Ik wil beginnen in 1971 omdat in dat jaar Paus Paulus VI zich – als een van de eerste kerkelijke leiders – krachtig uitspreekt tegen de exploitatie en destructie van de natuur. We moeten de schepping volgens hem beschouwen als een gift van God; niet als een middel voor consumptie en exploitatie. De mens dient met de schepping samen te werken en deze niet te vervuilen en uit te putten. Hij waarschuwt dat een houding die de natuur slechts als object van gebruik en uitbuiting ziet, tot schade zal leiden die uiteindelijk op de mensheid zelf zal terugslaan. Het is bij mijn weten een van de eerste keren dat een paus zo expliciet sprak over ecologische verantwoordelijkheid.

De opmerkingen van de paus in 1971 waren een reactie op een wereldwijd groeiend ecologisch bewustzijn doordat wetenschappers steeds meer inzicht kregen in de schadelijke gevolgen van onder meer luchtvervuiling, ontbossing, soortenverlies, klimaatverandering en het gebruik van landbouwgif.

In de jaren zeventig en tachtig wordt de kennis over de vele milieuproblemen gemeengoed, door meer media-aandacht, door bewustwordingsacties van natuurorganisaties en door internationale popartiesten die het in hun muziek aankaarten.

En dan komen we aan in 1989, het jaar waarin Paus Johannes Paulus II komt met zijn boodschap genaamd *“Vrede met God, de Schepper, vrede met de gehele schepping”*. Daarin stelt hij dat het algeheel verval van de natuur het teken is van een diepe morele crisis van de mens, die een gebrek aan respect toont voor het leven en daarmee de vrede bedreigt.

De paus spreekt over het klimaatprobleem dat kritische dimensies dreigt te bereiken waardoor onomkeerbare schade aan de aarde kan worden aangericht. Hij heeft het over de rol van fossiele brandstoffen en ontbossing bij de veroorzaking van het klimaatprobleem en stelt dat het niet juist is dat een relatief klein aantal bevoorrechte mensen in de wereld doorgaat met overbodige goederen vergaren, terwijl heel veel mensen in bittere omstandigheden leven. Deze vorm van hebzucht en egoïsme verstoort de orde van Gods schepping, een orde die gekenmerkt wordt door onderlinge verbondenheid en afhankelijkheid van al het leven op aarde, stelt de paus.

Indachtig deze wederzijdse afhankelijkheid in Gods orde, vraagt de paus de rijke landen om het voortouw te nemen in het tegengaan van de milieuschade die door hebzuchtige en egoïstische productie en consumptie wereldwijd wordt aangericht.

De paus wijst op de noodzaak van een andere levensstijl. Eenvoud, matigheid en discipline, maar ook een geest van opoffering voor de naasten en de gehele schepping, moeten deel uitmaken van het dagelijks leven. De paus verwijst naar Franciscus van Assisi als het voorbeeld voor christenen om in deze transformatie de weg te vinden.

Als ik de boodschap van de paus in mijn eigen woorden moet samenvatten vanuit een Nederlands perspectief, dan is het dit: alle mensen ter wereld zijn onze naasten geworden omdat wij met onze westerse levenswijze direct en indirect het leven en de leefomgeving van mensen wereldwijd bedreigen. Daarom dient onze christelijke naastenliefde niet beperkt te blijven tot onze eigen gemeenschap, maar dient onze naastenliefde de gehele mensheid en de gehele schepping te omvatten. Op die brede naastenliefde dienen wij ons doen en laten af te stemmen. Dat vraagt om een persoonlijke en economische transformatie en alleen zo kunnen wij onze morele crisis overwinnen.

Tot zover de boodschap van de paus in 1989.

Een jaar later, in 1990, komt ook de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk met een boodschap getiteld *“De gaarde een woestijn? De milieucrisis en de verantwoordelijkheid van de kerk.”* Ook de synode constateert dat de milieuvervreemding een teken is van de vervreemding van God en een teken van liefdeloosheid voor de schepping. De synode levert in die context kritiek op het huidig neo-liberaal denken, dat volgens de synode vaak niet ten goede komt aan de zorg voor de naaste en de schepping. Onder meer omdat het de natuur ten onrechte heeft gereduceerd tot gebruiksobject. Er wordt onder meer aanbevolen om bij het zoeken naar oplossingen te kijken naar het Franciscaanse gedachtegoed en de ethiek van de heelheid van de schepping. Franciscus van Assisi wordt dus ook vanuit protestantse hoek gezien als iemand die de weg kan wijzen naar oplossingen voor een betere zorg voor onze naasten en de gehele schepping.

In de periode van 1990 tot vandaag zijn er vervolgens zowel binnen de katholieke als de protestantse kerk vele documenten vervaardigd over de noodzaak van wat ik voor het gemak maar even een ecologische bekering noem. Laudato si van paus Franciscus is er daar een van en tezamen vormen al deze documenten inmiddels een robuust moreel en sociaal-ecologisch kompas binnen de kerk. Dit kompas maakt duidelijk dat de zorg voor de gehele schepping nauwer betrokken dient te worden bij de geloofsbelijdenis. Franciscus van Assisi wordt daarbij gezien als de belichaming van zo’n sociaal-ecologische geloofsbelijdenis.

De kerk lijkt sinds 1990 te beseffen dat als we niet op meer Franciscaanse wijze met de schepping leren omgaan, de mens de goddelijke scheppingsorde vernietigt en daarmee ook zichzelf. Omdat dit Gods wil niet kan zijn, moet er dus anders met de aarde worden omgegaan.

Rond 1990 wordt het binnen de kerk dus steeds duidelijker dat het Franciscaans gedachtegoed van broederschap met de naasten en de gehele schepping, niet alleen op veel liefde is gebaseerd, maar ook op veel wijsheid. Franciscus’ relationele manier van kijken naar de wereld, waarin hij zich met alles verbonden weet, blijkt opeens ook een rationele manier van kijken te zijn, omdat daarmee de grote internationale problemen van onze tijd kunnen worden opgelost.

Nationale staten en internationale instituties komen rond 1990 tot een vergelijkbare conclusie en laten zich evenmin onbetuigd bij het toewerken naar een meer universele broederschap. Ook in die kringen is duidelijk dat de milieu- en klimaatcrisis vooral wordt veroorzaakt door de rijke landen en hun economieën van overvloedige consumptie, en dat

die houding onrecht doet aan de armen en de aarde. Dit opkomend internationale inzicht pleit voor een mondiaal verbond van solidariteit om armen uit de armoede te halen, de natuur te beschermen en economieën te verduurzamen. Alleen door aan deze vormen van rechtvaardigheid te werken, kan de vrede en de internationale rechtsorde bewaakt worden, zo is de gedeelde conclusie.

Deze inzichten leiden in 1992 tot de Verklaring van Rio De Janeiro, ondertekend door 178 landen. Tegelijkertijd komt in 1992 ook het VN-Klimaatverdrag tot stand. Dat verdrag erkent het grote existentiële gevaar van klimaatverandering voor de mensheid en de noodzaak om dat tegen te gaan. In het VN-Klimaatverdrag verplichten de rijke landen zich om het voortouw te nemen in de aanpak van het klimaatprobleem, zowel uit solidariteit met de ontwikkelingslanden als uit wel begrepen eigenbelang.

Je zou kunnen zeggen dat de mensheid in 1992 een voorlopig moreel hoogtepunt bereikt. Op papier komt een universele solidariteit en broederschap tot stand, een verklaring die erkent dat ieder mens op aarde onze naaste is, die belooft dat arme volkeren geholpen zullen worden door rijke volkeren, en waarin de natuur en het klimaat als onmisbare levensbron de bescherming krijgen die ze verdienen.

Deze ontwikkelingen binnen internationale instituties en binnen onze kerken lijken het begin van iets heel moois, een beloftevolle ontwikkeling, zeker ook rondom de aanpak van klimaatverandering. Maar die belofte is tot nu toe niet of nauwelijks ingevuld.

Laat ik beginnen met kort uit te leggen waarom het niet gelukt is om de gemaakte internationale klimaatafspraken na te komen. En dan toe te lichten waarom dat deels ook verklaart waarom de kerken hun belofte van een meer ecologische en klimaatvriendelijke geloofsbelijdenis niet hebben kunnen waarmaken.

Het feit dat het VN-Klimaatverdrag vooralsnog niet het succes is dat het had kunnen zijn, heeft in belangrijke mate te maken met de politieke en economische machtspositie van de fossiele industrie.

Na de totstandkoming van het VN-klimaatverdrag was het voor de producenten van fossiele brandstoffen klip en klaar dat een adequaat klimaatbeleid betekent: minder verkoop van fossiele brandstoffen. Dit zou niet alleen het verdienvermogen van bedrijven als ExxonMobil, Shell, BP en anderen enorm aantasten, maar ook hun macht en invloed in de wereld. Deze partijen behoren wereldwijd tot de groep van grootste, rijkste en machtigste bedrijven. Adequaat klimaatbeleid betekent voor hen verlies van inkomsten, invloed en status.

Bovendien betekent goed klimaatbeleid ook noodzakelijkerwijs dat overheden bedrijven meer gaan reguleren, meer toezicht gaan houden, een energietransitie gaan aansturen en misschien zelfs een eigen industriepolitiek gaan voeren. Het zou, kortom, betekenen dat de overheid weer aanzienlijk sterker zou kunnen komen te staan tegenover het bedrijfsleven. Dat op zichzelf werd al gezien als een aanval op de economische en politieke machtspositie van grote bedrijven. Zo'n scenario moet kost wat kost worden voorkomen. Klimaatbeleid werd gezien als een aanval op het neoliberalisme dat de ontstane politieke en economische macht van grote bedrijven mogelijk had gemaakt.

Dit alles was voor de fossiele industrie volstrekt onverteerbaar en vanaf dat moment hebben zij met volle kracht de tegenaanval ingezet, om te voorkomen dat de rijke westerse landen hun verdragsrechtelijke klimaatverplichtingen zouden nakomen.

En dat is ook gelukt. Sinds de vroege jaren negentig is er een uiterst effectief netwerk ontstaan van de fossiele industrie, hun lobbygroepen, de luchtvaart en andere sectoren met hoge CO₂-uitstoot. Samen met radicale neoliberale en ultrarechtse denktanks uit de Verenigde Staten, bedenken en implementeren zij strategieën om de politiek en de publieke opinie te verdelen en te polariseren rondom het onderwerp klimaatverandering. Daarvoor is de afgelopen decennia alles uit de kast getrokken.

Van georganiseerde klimaatontkenning tot politieke lobby, van greenwashing tot het dreigen met verhuizen naar het buitenland, van het aanprijzen van aardgas als duurzaam tot het plaatsen van eigen handlangers in de politiek, van het misbruiken van maatschappelijke crisissituaties voor de eigen agenda, tot het betrekken van klimaatverandering in een cultuuroorlog om rechtse en linkse politiek tegen elkaar op te zetten.

De wetenschap heeft dit alles de afgelopen jaren in kaart gebracht, en dus is het nu goed te bewijzen in klimaatrechtszaken. De schade die dit netwerk van de fossiele industrie de afgelopen decennia maatschappelijk heeft aangericht en nog steeds aanricht, is buitengewoon groot - niet in de laatste plaats omdat ze van klimaatbeleid een van de grootste politieke splijtzwammen hebben weten te maken.

Eind jaren tachtig waren conservatieve leiders als de Britse premier Margaret Thatcher en de Amerikaanse president George Bush nog groot voorstander van effectief klimaatbeleid. Ze spraken zich daar ook publiekelijk over uit, omdat ze goed begrepen dat een stabiel klimaat voor iedereen van belang is, ongeacht politieke voorkeur. Het was feitelijk een a-politiek onderwerp waarin men elkaar relatief makkelijk kon vinden.

Maar de fossiele industrie en haar netwerk hebben het onderwerp klimaatverandering daarna vakkundig weten te polariseren en politiseren. Ze hebben een barrage van desinformatie over de samenleving verspreid.

Zo is het klimaatprobleem door hen ontkend en gebagatelliseerd, zijn duurzame oplossingen als onhaalbaar gepresenteerd, hebben zij de verantwoordelijkheid verschoven van bedrijven naar consumenten, en is het uitfasen van fossiele brandstoffen als onrealistisch en als economische zelfmoord bestempeld. Niets van dat alles is waar, en de uitkomsten van onze klimaatrechtszaken bewijzen dat. Toch is dit wat velen van ons inmiddels voor waar hebben aangenomen, na decennia van desinformatie en propaganda vanuit de fossiele industrie.

En dus is er op het klimaatdossier in de afgelopen 30 jaar te weinig vooruitgang geboekt. Het heeft ertoe geleid dat veel mensen het klimaatdossier als een gevoelig politiek onderwerp zijn gaan beschouwen. Voor velen binnen de kerk zal dat eveneens het geval zijn, en uit gesprekken met kerkelijke voorgangers en gelovigen meen ik dit ook op te maken.

En zo ontstaat er een spanningsveld. Enerzijds is er een duidelijke sociaalecologische leer en ethiek binnen de kerk die belangrijk is om te verkondigen, maar anderzijds is er bij menig kerkelijk voorganger de vrees om politiek te bedrijven of gelovigen van bepaalde politieke

gezindten voor het hoofd te stoten. Het lijkt een belangrijke reden waarom binnen vele kerkelijke gemeenten en parochies in de geloofsbelijdenis nauwelijks aandacht is voor klimaatverandering en andere belangrijke ecologische vraagstukken.

Kerkelijke voorgangers als belangrijke lokale geestelijk leiders blijven vaak opvallend stil over het klimaat of de natuur, terwijl de mensheid onderwijl een existentiële crisis over zich afroept en er de grootst mogelijke urgentie is voor een ecologische bekering. Pausen en synodes benadrukken al meer dan dertig jaar dat zonden tegen de schepping, zonden tegen God zijn, en tegen onze naasten als onderdeel van die schepping. Maar daar horen wij als gelovigen weinig over in kerkdiensten en eucharistievieringen.

In veel parochies en gemeenten wordt gezwegen over de noodzaak van zorgzaamheid en verbinding met de gehele schepping, of wordt er slechts oppervlakkig over gesproken. Soms gebeurt dat uit terughoudendheid, soms om geen verdeeldheid te zaaien, soms uit angst voor politieke etiketten, en soms uit onbekendheid met de kerkelijke leer zelf. Het is allemaal heel goed te begrijpen en ik wil daar ook zeker niet over oordelen, dat is niet aan mij. Maar het lijkt me wel goed te benoemen dat zwijgen niet neutraal is. Zwijgen is net als spreken een bewuste keuze. En net als spreken consequenties heeft, zo heeft ook zwijgen consequenties.

Zwijgen over de sociaal-ecologische leer van de kerk of het onvoldoende bekend maken van gelovigen met deze leer en het belang ervan, ontnemt de gelovigen de kans zich te verrijken met deze kerkelijke inzichten en ontnemt hen ook de mogelijkheid om te ervaren wat het voorbeeld van Christus kan betekenen voor het leven in de 21ste eeuw. Ook onze jeugd krijgt op die manier geen idee van wat het geloof voor hen kan betekenen bij het adresseren van hun grote zorgen over de toestand in de wereld. Ze krijgen geen idee van hoe de christelijke geloofsgemeenschap ze zou kunnen helpen om hun zorgen over klimaatverandering en milieuproblemen een plek te geven, en hoe die geloofsgemeenschap hen een handelingsperspectief kan bieden in navolging van Christus en de heilige Franciscus.

Zwijgen geeft commerciële en polariserende belangen, die geen respect hebben voor het leven en de heiligheid van de schepping, de ruimte om hun vernietigende werk voort te zetten en de samenleving verder te verdelen. Zwijgen betekent ook dat gelovigen er niet toe worden verleid om binnen de geloofsgemeenschap met elkaar in gesprek te gaan over wat het geloof betekent in relatie tot belangrijke ecologische en maatschappelijke vraagstukken.

En waar er niet gesproken wordt, kan er ook geen werkelijke verbinding tot stand komen. Dan blijven mensen onuitgesproken langs elkaar heen lopen, zonder elkaar tegen de achtergrond van een gezamenlijk gedeeld geloof beter te leren verstaan en compassiever met elkaar en met het leven op aarde om te gaan.

Als voorgangers niet spreken over de ecologische aspecten van de leer en ethiek van de kerk, dan nemen zij hun gemeenschap niet mee in een volwaardige christelijke vorming. Daarmee doen zij ons als volgers van Christus uiteindelijk te kort en onthouden ze ons de mogelijkheid om onze deugden verder te ontwikkelen. Voorgangers leren ons dan niet dat onrecht benoemd en geadresseerd mag worden, of dit nu onrecht is tegen de naaste of onrecht tegen de gehele schepping. Zij leren ons dan evenmin dat onrecht tegen de aarde

tot onrecht tegen de naasten leidt, omdat het welzijn van de mens innig verbonden is met het welzijn van de aarde.

Om al deze redenen zou het goed zijn als de aarde als Gods schepping een prominentere plek krijgt in de kerkelijke viering. Zo wordt de aanbidding van God ook niet losgemaakt van de levende aarde waarop zij plaatsvindt.

Menig voorganger zal zeker een drempel over moet om woorden als klimaat, duurzaamheid en fossiele brandstoffen te verwerken in de preek, voor vrees op kritiek van gelovigen of het verwijt van activisme. Maar de zorg voor de schepping is geen activistisch randthema. Het is de concrete vorm die naastenliefde vandaag aanneemt en daarom mag zij mijns inziens niet ontbreken in de verkondiging en catechese noch in ons gebed en in onze actie.

Zoals Jezus uit naastenliefde sprak tegen de tempelorde van zijn tijd, zo roept het evangelie ons op om uit naastenliefde te spreken tegen elke machtsorde die weigert het menselijk en niet-menselijk leven te respecteren. Die weigerende machtsorde wordt al decennialang gevormd door bedrijven en banken die uit winstbejag keuzes maken die het welzijn van de aarde en haar bewoners bedreigen en het recht op leven, welzijn en andere mensenrechten aantasten.

Dat is in naam van de naasten en de schepping niet te tolereren en is precies de reden waarom Paus Franciscus in *Laudato Si* spreekt over de noodzaak van een diepgaande verandering van de gevestigde machtsstructuren die nu de samenleving beheersen. Het is ook de reden waarom de Wereldraad van Kerken het als een christelijke plicht ziet om deze machtspartijen aan te spreken en tot inkeer te brengen. Niet omdat men tegen deze partijen is maar omdat het belangrijk is om als christen met vreedzame middelen voor het beschermen van het leven en de vrede op te komen. Dat kan een advocaat doen door het voeren van rechtszaken uit liefde en dat kan een voorganger doen door uit liefde voor de naasten en de schepping hiervoor in de kerkvieringen aandacht te vragen.

En nee, de voorganger hoeft echt niet eerst zelf een duurzaam leven te leiden voordat hij of zij zich mag uitspreken. Het een staat los van het ander. We zitten als individuele burgers allemaal gevangen in een onduurzaam economisch systeem en daarom hoeven we ook niet te hard over onszelf te oordelen. Natuurlijk mogen ook wij persoonlijk worden uitgedaagd om het beter te doen, maar de grote veranderingen kunnen echt alleen worden bewerkstelligd door om diepgaande verandering van de gevestigde machtsstructuren te vragen. Daarom heeft iedereen, ongeacht zijn eigen levenswijze, het recht om een duurzamer economisch systeem op te eisen. Juist ook omdat door de verduurzaming van het systeem, wij ook onze eigen levens makkelijker kunnen verduurzamen.

Ik zou voorgangers daarom willen vragen zich niet te laten verlammen uit vrees voor welke vorm van kritiek dan ook. Het leidt immers tot zelfcensuur en dat lijkt me iets dat de kerk zich rondom haar eigen sociaalecologische ethiek niet kan permitteren, mede gelet op het existentiële belang dat voor mens en natuur met het volgen van die leer gemoeid is.

De waarheid mag schuren en doet dat meestal ook. Jezus werd gekruisigd omdat hij een ongemakkelijke waarheid belichaamde en Franciscus werd de eerste jaren als een dwaas gezien voor het verkondigen van de waarheid.

En wat is er werkelijk te vrezen? Individuele gelovigen hebben de vrijheid om te luisteren – of niet. Zij hebben de vrijheid om te geloven – of niet. Zij kunnen zich ecologisch bekeren – of niet. Zij kunnen verbonden blijven met de kerk – of niet. Maar de kerk zelf heeft die luxe niet. Zij kan niet wachten tot iedereen het met haar eens is. Zij moet spreken voordat het stil wordt. Gelukkig heeft de kerk de afgelopen decennia ook in vele documenten gesproken. Wat vooral lijkt te missen is de vertaling daarvan naar individuele geloofsgemeenschappen.

Ik rond af.

Met deze lezing op de naamdag van Franciscus van Assisi heb ik duidelijk willen maken dat Franciscus van Assisi een bijzonder mens was en dat hij ons 800 jaar geleden inzichten heeft meegegeven die ook voor onze tijd van groot belang zijn.

In de afgelopen decennia heeft de kerk zich gelukkig ook met die Franciscaanse inzichten verrijkt. Er is een weg ingeslagen waarin de Franciscaanse spiritualiteit onder meer tot uitdrukking komt in de gevraagde zorg voor de armen en de aarde, die onze broeders en zusters zijn.

Christenen en mensen van goede wil worden opgeroepen goed voor deze broeders en zusters te zorgen en alle vreedzame mogelijkheden aan te wenden om machthebbers aan te spreken op hun verantwoordelijkheid om de armen en de aarde het respect te geven dat ze toekomt.

Afgelopen woensdag werd die oproep nogmaals herhaald door Paus Leo XIV. Hij vraagt iedereen om druk uit te oefenen op regeringen om beter klimaatbeleid te voeren. Hij vindt dat we massaler in actie moeten komen om de schade aan het klimaat en het milieu te beperken en dat wij ons geen discipelen van Jezus Christus kunnen noemen zonder de gehele schepping te beschermen en zorg te dragen voor alles wat kwetsbaar is. Het benoemt daarbij de noodzaak van een ecologische bekering.

Het aanspreken en tot inkeer brengen van machthebbers rondom de omgang met de aarde mag dus een christelijke plicht heten. Franciscus van Assisi gaf daaraan invulling door van zijn leven zelf een zachtmoedig protest te maken tegen het heersend model van macht, bezit, hiërarchie en onrechtvaardigheid. Aan ons de taak om zelf te bepalen hoe de machthebbers van onze tijd het best een spiegel voor te houden. Ook wijzelf worden uitgedaagd om in de spiegel te kijken en van de kerk en haar voorgangers wordt dat natuurlijk evenzeer gevraagd.

Dat brengt mij bij het verzoek van pastoor Visser. Hij vroeg mij te formuleren hoe kerken naar mijn idee op een betekenisvolle wijze kunnen bijdragen aan vraagstukken omtrent klimaatverandering en duurzaamheid.

Er zijn vele manieren om dat te doen zoals bijvoorbeeld het verbond van Groene Kerken laat zien, een verbond waarvan deze kerk ook deel uitmaakt. Oogmerk van dit verbond is onder meer het verduurzamen van de kerkelijke gebouwen en de organisatie.

En ja, het is zinvol en waardevol dat kerken zonnepanelen aanleggen, hun gebouwen beter isoleren, duurzaam bankieren en fair trade koffie bij een biologische plak cake schenken. Dat is onmiskenbaar een goede zaak. Maar veruit de grootste bijdrage die de kerken kunnen leveren is het tot wasdom laten komen van de ecologische bekering die onderdeel is van de eigen leer en ethiek. Daar ligt een sleutelfunctie voor de voorgangers in onze kerken. Want de grootste bijdrage die de kerk kan leveren is zonder twijfel het prediken van de noodzaak van een systemische verandering, geleid door een verandering van hart en geest en een andere manier van leven vanuit het besef dat naastenliefde en de liefde voor God niet kan bestaan zonder liefde en zorg voor de gehele schepping.

Het vraagt om het voortdurend cultiveren van de waarde hiervan en het belang van de bescherming van de aarde binnen de geledingen van de kerk. Het zal tijd vergen voordat dit breed geïnternaliseerd zal zijn, maar elke voorganger kan vanaf morgen de vrije keuze maken om de zorg voor de aarde in zijn preek op te nemen. Dat is ook zeer eenvoudig. De teksten daarvoor liggen immers al klaar en zijn te vinden in de vele documenten die pausen en synodes de afgelopen decennia hebben geschreven over de noodzaak de zorg voor de gehele schepping tot prioriteit van de kerk en gelovigen te maken. Het is een kwestie van ermee beginnen en mee voort te gaan, en daarmee het goede te doen. Dan mag erop vertrouwd worden dat de rest van de weg die we moeten begaan zich vanzelf ontvouwt.